



ΜΙΧΑΛΗΣ Ι. ΑΡΓΥΡΙΔΗΣ

Άλκη Ζέη

Η τέχνη του να μιλάς
στα παιδιά με «έντιμο» τρόπο

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ



Περιεχόμενα

Πρόλογος	13
Προλογικό σημείωμα	19
1. Η παιδική οπτική των πραγμάτων στα έργα της Άλκης Ζέη.....	21
2. Η γλώσσα των λογοτεχνικών ηρώων-παιδιών της Άλκης Ζέη.....	32
3. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα των παιδιών-ηρώων της Άλκης Ζέη.....	45
4. Το χιούμορ στα έργα της Άλκης Ζέη.....	57
5. Οι χαρακτήρες των παιδιών-ηρώων της Άλκης Ζέη.....	60
6. Η βίωση της πραγματικότητας από τα παιδιά-ήρωες της Άλκης Ζέη.....	83
7. Η διαχρονικότητα του έργου της Άλκης Ζέη.....	114
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ.....	117

Πρόλογος

Ο φίλος και συνάδελφος, συνταξιούχος δάσκαλος πια, Μιχάλης Αργυρίδης, είναι ένας ταλαντούχος εκπαιδευτικός και συγχρόνως ένας άοκνος και συστηματικός μελετητής και κριτικός έργων της λογοτεχνίας για παιδιά. Με δικά του πονήματα για τη λογοτεχνία για παιδιά και τη δημιουργική σύνδεση παιδικής λογοτεχνίας και σχολείου βοήθησε σημαντικά εκπαιδευτικούς, γονείς και παιδιά, κατά τη διάρκεια της πολύχρονης θητείας του στην εκπαίδευση.

Είχα την τύχη και την τιμή να συνεργαστώ μαζί του, όταν υπηρετούσα ως σχολικός σύμβουλος Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, και τολμώ να πω πως θαύμασα τον πλούτο των ιδεών του, την εργατικότητα του, το μεράκι του για προσφορά, τη μαεστρία και τη μεθοδικότητά του στους παιδαγωγικούς χειρισμούς στην τάξη.

Όμως, το ιδιαίτερο γνώρισμα που τον διέκρινε και τον καθιστούσε ξεχωριστό ήταν η φλόγα που είχε για την παιδική λογοτεχνία. Γνώριζε πως το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο είναι το κατεξοχήν εργαλείο και μέσο για την καλλιέργεια της γλωσσικής έκφρασης, γι' αυτό και το κατέστησε συμπληρωματικό και ενίοτε κύριο μέσο διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος. Εξάλλου, το θεωρεί, πέραν των άλλων, το σπουδαιότερο και το πιο αποτελεσματικό μέσο στη διαδικασία της μάθησης, γιατί μέσω αυτού κατακτιέται και εμπλουτίζεται η γλώσσα και καλλιεργούνται πληρέστερα η προφορική και η γραπτή έκφραση των παιδιών.

Και πράγματι. Το παιδικό λογοτεχνικό βιβλίο, όπως αποφαί-

νονται οι παιδαγωγοί, παίζει σημαντικότερο ρόλο τόσο στη δια-παιδαγώγηση όσο και στην πνευματική ανάπτυξη του παιδιού. Αποβλέπει, πέρα απ' τη γνώση, στην κριτική σκέψη και στην πνευματική εκλέπτυνση, στην καλλιέργεια της αισθητικής αντίληψης, στην ευαισθητοποίηση των αισθημάτων και στην ηθικοποίηση των ενεργειών και πράξεων του παιδιού. Ενισχύει την αυτογνωσία και διευρύνει το πνεύμα. Αναπτύσσει τις κοινωνικές αξίες και κοινωνικοποιεί το άτομο. Διαφυλάσσει την πολιτιστική ταυτότητα και διατηρεί την ιστορική κληρονομιά κάθε τόπου. Επίσης, με τη μεγάλη του ψυχαγωγική δύναμη, μπορεί και προσφέρει στο παιδί τέρψη και ευτυχία («Παίζειν άμα και μανθάνειν» έλεγε ο Πλάτων). Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί το θεμέλιο της πνευματικής και ηθικής ζωής του παιδιού. Προετοιμάζει τον πνευματικό άνθρωπο και τον καλό πολίτη και συμβάλλει στην πνευματική και ηθική διάπλαση της κοινωνίας.

Αναγνωρίζοντας αυτήν τη δύναμη του παιδικού λογοτεχνικού βιβλίου και με την πεποίθηση ότι αυτό αποτελεί ένα μεγάλο παράθυρο στον κόσμο, ο Μιχάλης Αργυρίδης το άνοιξε διάπλατα στις ευαίσθητες ψυχές των παιδιών, για να γευτούν τις γνώσεις και τις χαρές που τους προσφέρει.

Γέμισε τις σχολικές βιβλιοθήκες, εκεί όπου υπηρέτησε, με επιλεγμένους τίτλους παιδικών λογοτεχνικών βιβλίων, καταξιωμένων συγγραφέων, και παρότρυνε τα παιδιά να τα ρουφήξουν με αναγνωστική βουλιμία. Ιδιαίτερη προτίμηση έδειξε στους σύγχρονους έλληνες συγγραφείς όπως στους: Δημήτρη Μανθόπουλο, Ζωρζ Σαρή, Σούλα Ροδοπούλου, Γιώργη Κρόκο κ.λπ., και κυρίως στην αποκαλούμενη Εθνική Συγγραφέα Παιδικών Μυθιστορημάτων, την Άλκη Ζέη.

Ο Μιχάλης Αργυρίδης, όμως, καθώς είναι ένα ανήσυχο, φιλέρευνο και ευαίσθητο πνεύμα, δεν εξαντλεί την παιδαγωγική του προσφορά και εργασία μόνο μέσα στο σχολείο και στην αίθουσα διδασκαλίας. Έχει σφοδρό έρωτα με την παιδική λογοτεχνία και ασχολείται συστηματικά μ' αυτήν γράφοντας θεωρητικά βιβλία, όπως το παρόν, το 12ο στη σειρά, το οποίο αποτελεί μια πολύ φιλόδοξη και σπάνια ερευνητική και κριτική εργασία για τα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας της Άλκης Ζέη και που πήγασε από τη μακρόχρονη και εντατική ενασχόλησή του με το έργο της. Η εργασία είναι βασισμένη σε πλούσια βιβλιογραφία Ελλήνων και ξένων παιδαγωγών, έγκυρων μελετητών του έργου της Άλκης Ζέη και της παιδικής λογοτεχνίας, και κριτικών της λογοτεχνίας.

Στο πόνημα αυτό, που αφιερώνεται στην Άλκη Ζέη ως «ελάχιστο αντίδωρο» για την πλούσια και πολύτιμη προσφορά της στη λογοτεχνία για παιδιά, ο συγγραφέας αναφέρει ότι η Ζέη, πέρα απ' τις ευχάριστες ιστορίες, τολμά να αφηγείται και να καταγράφει, μέσω των ηρώων της, τις τραγικές ιστορικές καταστάσεις και τα γεγονότα που σημάδεψαν δυσάρεστα την κοινωνική ζωή του τόπου. Όμως, οι ιστορίες αυτές, παρ' όλη την τραγικότητά τους, δίνονται με τέτοιο τρόπο που δεν σοκάρουν ούτε προκαλούν αποστροφή, πόνο ή λύπη. Είναι ο τρόπος τον οποίο ο διάσημος παιδοψυχολόγος και παιδαγωγός Jerome Bruner αποκαλεί «έντιμο».

Ο μεγάλος, λοιπόν, αυτός εκπρόσωπος της Γνωστικής Ψυχολογίας υποστηρίζει πως «κάθε γνώση μπορεί να προσφερθεί αποτελεσματικά σ' οποιαδήποτε ηλικία, αρκεί να εξευρεθεί ο "έντιμος" τρόπος, αρκεί να χρησιμοποιηθεί δηλαδή η γλώσσα

που το παιδί καταλαβαίνει». Σε κάθε στάδιο της διανοητικής του ανάπτυξης, λέει ο Bruner, «το παιδί αντιλαμβάνεται και επεξηγεί τον κόσμο με ειδικό και χαρακτηριστικό τρόπο». Αρα, λοιπόν, κάθε θέμα, κάθε ιστορία, κάθε γεγονός πρέπει να παρουσιάζεται με τέτοια μορφή, που να συμπίπτει με τον τρόπο με τον οποίο το παιδί μιας ορισμένης ηλικίας βλέπει και αντιλαμβάνεται τον κόσμο.

Αυτόν, επομένως, τον τρόπο, τον «έντιμο», προσιτό και κατανοητό για τα παιδιά, χρησιμοποιεί η Άλκη Ζέη στα βιβλία της, και αυτόν τον τρόπο, με τον οποίο παρουσιάζει ακόμα και θέματα-ταμπού, επιχειρεί και αναλύει με το ανά χείρας βιβλίο ο συγγραφέας ως ένας έντιμος και δεξιοτέχνης αναλυτής ο ίδιος.

Υποστηρίζει, δηλαδή, πως η Άλκη Ζέη πρωτοπόρησε στον χώρο της λογοτεχνίας για παιδιά εφαρμόζοντας τον «έντιμο» τρόπο, χωρίς καν να γνωρίζει περί Bruner. Γνωρίζει, όμως, ότι το παιδί έχει τον δικό του τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται τα πράγματα, γι' αυτό και τα θέματα των βιβλίων της κινούνται στην περιοχή των συγκεκριμένων λογικών ενεργειών, κάτι που είναι σύμφωνο με όσα υποστηρίζει τόσο ο Bruner όσο και ο Piaget.

Κατά τον συγγραφέα, δεν υπάρχει για τη Ζέη περιορισμός θεμάτων, υπάρχει μόνον ο κατάλληλος, απλός και κατανοητός τρόπος με τον οποίο πρέπει να μιλήσει στα παιδιά. Έτσι, μιλάει –μέσω των βιβλίων– για όλα τα θέματα, οικογενειακά, σχολικά, κοινωνικά, ιστορικά, ευχάριστα ή δυσάρεστα, για τις χαρές και τις λύπες της ζωής, για την κοινωνική και ιστορική πραγματικότητα της παλιάς και της σύγχρονης εποχής. Και μιλάει για όλα αυτά με «έντιμο», κατάλληλο τρόπο, με ευαισθησία. Παρουσιάζει

ζει τα πράγματα και τα γεγονότα μέσα απ' την οπτική των παιδιών. Γι' αυτό στα έργα της υπάρχει «μια παιδική θέαση του κόσμου». Η Ζέη «γίνεται η ίδια παιδί» και καταφέρνει να μιλάει στη γλώσσα του, μια γλώσσα φυσική, πλούσια και ευρηματική.

Στο βιβλίο του ο συγγραφέας αναλύοντας με ανυστερόβουλη ευθυκρισία, μεθοδικότητα, υποδειγματικό τρόπο και κυρίως με απλότητα και χάρη το πλούσιο και σημαντικό λογοτεχνικό έργο για παιδιά της Άλκης Ζέη πέτυχε να δείξει ότι η πρωτόπορος συγγραφέας «μίλησε στα παιδιά για τα πάντα, χρησιμοποιώντας αριστοτεχνικά τον "έντιμο" πνευματικό τρόπο του Bruner».

Συγχαρητήρια, λοιπόν, στον συγγραφέα Μιχάλη Αργυρίδη για το πολύτιμο και μοναδικό στο είδος του έργο, το οποίο εύχομαι και ελπίζω να έχει την απήχηση και την αποδοχή που του αξίζει!

Λάρισα, 30 Δεκεμβρίου 2011

Δημήτριος Τούλας
(πρώην) Σχολικός Σύμβουλος Π.Ε. ν. Λάρισας

7

Η διαχρονικότητα του έργου της Άλκης Ζέη

Τα θέματα των κυριότερων έργων της Άλκης Ζέη έχουν να κάνουν με γεγονότα που δεν αφορούν άμεσα τα σημερινά παιδιά (δικτατορία Μεταξά, Κατοχή, Εμφύλιος). Κι όμως, οι σημερινοί αναγνώστες τα αγαπούν. Πώς εξηγείται αυτό;

Η Άλκη Ζέη, αριστοτέχνης της αφήγησης, διαθέτει το σπάνιο χάρισμα να μεταφέρει τα σημερινά παιδιά-αναγνώστες σε συνθήκες όμοιες με εκείνες που περιγράφει στις σελίδες των βιβλίων της και να μετατρέπει τους ήρωες των έργων της, που η προέλευσή τους είναι ιστορική, από ξένους και απλησίστους, που είναι οι ήρωες παλιών εποχών εξαιτίας της διαφοράς σε συνθήκες ζωής και στη νοοτροπία, σε ευκολοπλησίστους και φιλικούς. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά-αναγνώστες της σημερινής εποχής ταυτίζονται τέλεια με τα παιδιά-ήρωες των βιβλίων της. Είναι αληθινά σπουδαίος ο τρόπος με τον οποίο μπαίνει βαθιά μες στην παιδική ψυχή, την αγγίζει και επικοινωνεί μαζί της με μεγάλη επιτυχία, την κερδίζει!

Στην περίπτωση της Άλκης Ζέη προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι, αν και έχει μεγαλώσει γενιές και γενιές με τα βιβλία της και έχει «κερδίσει τις καρδιές χιλιάδων αναγνωστών και πολλών

γενεών»,¹⁴⁴ παραμένει εξαιρετικά δημοφιλής στον παιδόκοσμο απανταχού της γης. «Και μένα μου κάνει εντύπωση» δηλώνει. «Αλλά πιστεύω ότι, επειδή οι ήρωες των βιβλίων μου είναι παιδιά, είναι πολύ εύκολο στα σημερινά παιδιά να ταυτιστούν μαζί τους. Αναγνωρίζουν κοινά χαρακτηριστικά».¹⁴⁵

Η Άλκη Ζέη είναι μια άριστη μαστόρισσα της βιωματικής τέχνης του λόγου για παιδιά, η οποία με αριστοτεχνικό τρόπο και με χίλια δυο «λεπτά» νήματα του λόγου «υφαίνει» ιστορίες που είναι, θαρρώ, «αραχνόιστες γέφυρες»¹⁴⁶ που «συνδέουν τις όχθες της πραγματικότητας πάνω από τον αφρισμένο χείμαρρο της παιδικής φαντασίας».¹⁴⁷

Η λογοτεχνία για παιδιά «στην Άλκη Ζέη έχει βρει τον συγγραφέα της».¹⁴⁸

Η Άλκη Ζέη, που στο έργο της «ενσωμάτωσε με ελκυστικό για τα παιδιά τρόπο περίκαυστες στιγμές της ελληνικής ζωής»¹⁴⁹ που τις βίωσε η ίδια, μπόρεσε, «ακόμα και μέσα σε δύσκολες και εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες, να μιλήσει σε ψυχές παιδιών όχι για να τα διδάξει ή να τα νουθετήσει, πολύ περισσότερο να εξαντλήσει ιστορικά ζητήματα, αλλά για να μοιραστεί μαζί τους τις περιπέτειες της φαντασίας της, καθώς τα ίδια τα γεγονότα της ζωής γίνονταν η απαρχή μυθιστορημα-

144. Αγγελική Βουλουμάνου, ό.π.

145. «Η Άλκη Ζέη μιλάει για την Παιδική Λογοτεχνία», ό.π.

146. Στέλιος Ανεμοδουράς, *Ο ΜΙΚΡΟΣ ΗΡΩΣ*, εισαγωγή – επιμέλεια Ηλίας Λάγιος, εκδ. Κατάρτι, Αθήνα 2001.

147. Στέλιος Ανεμοδουράς, *Ο ΜΙΚΡΟΣ ΗΡΩΣ*, ό.π.

148. Γιάννης Νεγρεπόντης, ό.π.

149. Νένα Κοκκινάκη, «Άλκη Ζέη – Σπανιόλικά παπούτσια και άλλες ιστορίες», περ. «Βιβλιοθήκη», εφημ. *Ελευθεροτυπία*, τεύχ. 650, 7-9 Απριλίου 2011.

τικών κατασκευών. Η Άλκη Ζέη, αγαπημένη των παιδιών, μπορεί να ατενίζει τα πράγματα με το δικό τους καθαρό και αθώο βλέμμα»¹⁵⁰, με μόνα σύνεργα τα δικά τους μάτια. Μπορεί, ακόμα, να δίνει συγκεκριμένη μορφή στο κοινότοπο «μπορούμε να μιλήσουμε στα παιδιά για τα πάντα» χρησιμοποιώντας αριστοτεχνικά τον «έντιμο» πνευματικά τρόπο του διάσημου ψυχοπαιδαγωγού J. S. Bruner.

Θα ρρώ πως η περίπτωση της Άλκης Ζέη μπορεί να καταγραφεί στην ιστορία της σύγχρονης παιδικής λογοτεχνίας με μια μονάχα φράση:

ΑΛΚΗ ΖΕΗ: Ο BRUNER ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ
ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ!!!

150. Νένα Κοκκινάκη, ό.π.

Η κατατοπιστική αυτή μελέτη για το έργο της Άλκης Ζέη εστιάζει κυρίως στην τέχνη με την οποία η καταξιωμένη συγγραφέας, έχοντας βαθιά γνώση της παιδικής ψυχολογίας, γράφει βιβλία παιδοκεντρικά και καταφέρνει να μιλήσει στα παιδιά για γεγονότα-ταμπού της ιστορικής και κοινωνικής πραγματικότητας με «έντιμο» τρόπο, δηλαδή με ευθυκρισία, ειλικρίνεια, ευαισθησία και μορφή προσιτή στο γλωσσικό και νοητικό τους επίπεδο.

Ο Μιχάλης Αργυρίδης, χρησιμοποιώντας πλήθος αποσπασμάτων από τα έργα της Ζέη, καταδεικνύει με εύστοχο τρόπο πώς η συγγραφέας τολμά να αφηγείται και να καταγράφει, μέσω των ηρώων της, τις τραγικές ιστορικές καταστάσεις που σημάδεψαν δυσάρεστα την κοινωνική ζωή του τόπου, χωρίς όμως να σοκάρει ούτε να προκαλεί αποστροφή. Αυτός είναι ο «έντιμος» τρόπος (έτσι τον αποκάλεσε για πρώτη φορά ο διάσημος παιδοψυχολόγος και παιδαγωγός Jerome Bruner), ο προσιτός και κατανοητός στα παιδιά, με τον οποίο η Άλκη Ζέη καινοτομεί στον χώρο της παιδικής λογοτεχνίας.

Τον Μιχάλη Αργυρίδη δεν τον γνώριζα όταν έγραφε τις πρώτες κριτικές του για τα βιβλία μου κι είχα εντυπωσιαστεί για το πόσο πολύ είχε κατανοήσει τον τρόπο της έκφρασης και της γραφής μου.

ΑΛΚΗ ΖΕΗ

ISBN: 978-960-501-739-2



ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 5739